

האם מלחמת ברירה היא הלקח?

במאמרו "מלחמת המפרץ – הלקחים עבור ישראל" (מערכות 374-375, מארס 2001) קורא האלוף יעקב עמידרור לסלק הצידה את השיקולים המדיניים הסבוכים בשמה של דוקטרינת "מלחמת הברירה". זהו מרשם לטעויות אסטרטגיות חמורות מאלה שמנסה האלוף עמידרור למנוע

שמואל מאיר

הלקחים, ועל פיו אנו צריכים "ללמוד לא רק את נקודת המבט האמריקנית, אלא גם – ולא פחות – את נקודת המבט העיראקית". דומה כי אימוצה של הקריאה להפיק לקחים מדרך הפעלתם של הכוחות העיראקיים – שלא נלחמו – והקביעה החוזרת כי אנו בישראל "דומים יותר לעיראק מאשר לארה"ב" היו נחוצים לו לתכלית אחרת: לצורך הרחבת היריעה לפרק הלקחים עבור ישראל ברמת הביטחון הלאומי. כאן לב העניין מבחינתו, וכאן גם הכשלים הבולטים במאמרו.

הכשל הראשון

הכשל הראשון הוא ניסיונו להחזיר עטרה ליושנה ולטהר את הקונספט של "מלחמת ברירה" מהדמוניות ומהבושה (על-פי ניסוחו) שאחזו בו במקומותינו. לדבריו, מלחמת המפרץ הייתה "מלחמת ברירה" במיטבה, ועלינו לחזור ולאמצה אל חיקנו האסטרטגי כמו בימים הטובים של מלחמת סיני. לדעתו, מה שמותר לארה"ב מותר גם לנו – מה גם שאצלנו מדובר באינטרסים חיוניים עד כדי מניעתה של סכנת השמדה.

אבל כל התיזה שהוא בונה בשבחיה של "מלחמת הברירה" נופלת באחת אם נזכור כי אין דבר כזה. מטעמי נוחות המציאה לעצמה ישראל דוקטרינה של מלחמת ברירה, עד כי האמינה שמדובר במושג אסטרטגי הידוע ומוכר לכול. למגינת ליבנו לא שמעו על כך בעולם הגדול. המינוחים המקובלים בחשיבה האסטרטגית הם של מלחמת מנע ושל התקפה מקדימה.

בקצרה: מכה מקדימה לסיכול אפשרות מוחשית וכמעט ודאית של התקפת אויב

הנתונים להתקפה אווירית מסיבית, חשיבותו של מודיעין טוב, שמגיע בזמן לכל הצרכנים, חשיבותו של התמרון הקרקעי וההכרה במגבלות של השימוש בחימוש מונחה מדויק. גם מסקנתו של האלוף עמידרור, שלא ניתן להשיג ניצחון באמצעות

במקום ללמוד את הלקחים האמיתיים קבעו הצרפתים שהלקחים ממלחמות העבר מחזקים את תורת הלחימה שלהם. הטעות הזאת עלתה בחייהם של מאות אלפי חיילים צרפתים

"מלחמת כפתורים" היא נכונה, אך היא נכונה תמיד, ולאו דווקא כתוצר ישיר של ה"לקחים" שהוא מנתח.

הקושי להפיק דבר מה מועיל מפרק הלקחים האופרטיביים רק מחרף אם נזכור שמדובר במלחמה משונה. מבחינה צבאית קשה להחיל את ההגדרה "מלחמה" – שהיא בעיקרה התנגשות אלימה דו-צדדית – על מהלך כוח, שבו הופעלו במלוא עוצמתם חצי מיליון חיילים (שנועדו ניצחון לבלום את הסובייטים באירופה) באופן חד-צדדי, שנוטה להזכיר מרדף. לכן לא ברור אילו לקחים משמעותיים ניתן להפיק מהמלחמה הזאת, שבה העיראקים כלל לא השתתפו. התמיהה אך גוברת נוכח הדגש החדשני שמנסה האלוף עמידרור להכניס לספרות

הפקת לקחים נכונים ממלחמות עשויה לחסוך לאומות מפלות קשות והקזת דם מיותרת. למשל, אילו הסיקו הצרפתים את הלקחים הנכונים ממלחמת קרים או ממלחמת האזרחים האמריקנית, שהתנהלו באמצע המאה ה-19, הם היו מבינים שהטכנולוגיה של תקופתם מחזקת מאוד את קרב ההגנה ונוטה לבלום כל מלחמת תנועה ולדרדרה למלחמת חפירות ממושכת. אולם במקום ללמוד את הלקחים האמיתיים קבעו הצרפתים שהלקחים ממלחמות העבר מחזקים את תורת הלחימה שלהם, שקבעה שיש לדבוק בעקרון ההתקפה בכל מחיר. הטעות הזאת עלתה בחייהם של מאות אלפי חיילים צרפתים.

מאמרו של יעקב עמידרור על לקחי מלחמת המפרץ עבור ישראל מנסה להוסיף נדבך חשוב לספרות הלקחים. לכאורה עוסק המאמר בניתוח לקחים ברמה האופרטיבית והאסטרטגית, אך בקריאה לעומק הוא מעורר תמיהות, עד כי נדמה שאין מדובר בניסיון להסיק לקחים אמיתיים מהמלחמה, אלא בניסיון לנצלה כדי לבסס דעות מוצקות של האלוף

עמידרור, שבהן דגל עוד לפני המלחמה. ה ל ק ח י מ שמנתח האלוף עמידרור ברמה האופרטיבית הם ברובם אמיתות מובנות מאליהן: למשל, הצורך לפזר, להסתיר ולהסוות כוחות לוחמים,

דוקטורנט ביחסים בינלאומיים ובעבר ראש ענף בחטיבה האסטרטגית באג"ח

בתוך ימים או שעות עשויה להיות קבילה בחברה דמוקרטית - במיוחד בהקשר של איום קיומי מידי. לעומת זאת, מלחמת מנע, שנועדה להקדים תרופה ולמנוע הפרה במאזן הכוחות בעתיד לא ודאי ורוחוק (בדרך כלל מספר שנים) אינה קבילה בחברה דמוקרטית וגם לא בעיני דעת הקהל של מדינות דמוקרטיות אחרות.

לדוגמה, אילו הייתה ישראל תוקפת את מצרים ואת סוריה בבוקר ה-6 באוקטובר 1973, היה מדובר בהתקפה מקדימה. (על הסיבה מדוע לא נהגה כך - בהמשך). מלחמת סיני נגד מצרים ב-1956 ומלחמת לבנון נגד סוריה ב-1982 היו בבחינת מלחמות מנע. בשני המקרים האלה לא קדם למלחמה איום קיומי על ביטחונה של ישראל.

במאמרו קורא איפוא האלוף עמידרור לאמץ מחדש את מלחמת המנע (כי על מתקפה מקדימה אין מחלוקת) ולעגן אותה בתפיסת הביטחון של ישראל. נוכח ההתנגדות הצפויה הוא עוטרף את דבריו במטפורה של "מלחמת ברירה". דיון אסטרטגי אמיתי אינו יכול להישען על מטפורות מוצלחות יותר או מוצלחות פחות, מה גם שאלה נוטות לעמעם את החשיבה האסטרטגית ולכרסם בעילותה.

הכשל השני

הכשל השני הוא קביעתו של האלוף עמידרור כי עלינו להחזיר לעצמנו את חופש הפעולה האסטרטגי המוחלט. לדעתו, דבקות ללא עוררין בעיקרון הזה תאפשר לישראל לממש דרכי פעולה מיטביות להגנה על האינטרסים החיוניים לביטחונה.

עלפי הדוגמאות שמביא האלוף עמידרור ל"חופש פעולה" הכוונה היא להסרת עכבות מפני פגיעה בריבונותן של מדינות אחרות; להתעלמות מכוונותיו של הצד האחר, גם אם חתם עימנו על הסכם שלום; לצמצום ההתחשבות בדעתה של ארה"ב. בקצרה: מתן יד חופשית לכל פעולה צבאית שתחפוץ ישראל לבצע במזרח התיכון.

טעותו של האלוף עמידרור היא כפולה: ראשית, הוא נוטה לייחס את הערכים החיוביים, הגלומים בחופש הפעולה של המפקד הצבאי ברמה האופרטיבית-טקטית (למשל, הפגנת יוזמה, גמישות בהפעלת הכוחות, העברת הלחימה לשטחים אחרים), למה שהוא מגדיר "חופש הפעולה האסטרטגי" של מדינת ישראל. הטשטוש בין הרמה הטקטית לרמה האסטרטגית מביא לתפיסה לא מציאותית של הסיבה האסטרטגית שבה אנו פועלים. זו תפיסה

שעלולה לשמש קרקע גידול נוחה להחלטות שגויות. למעשה, לשום מדינה אין חופש פעולה מוחלט שעליו ממליץ האלוף עמידרור - ודאי שלא למדינה בינונית או קטנה.

שנית, האלוף עמידרור מתעלם מנדבך יסודי בתפיסת ההרתעה האסטרטגית שלנו: מרקם היחסים האסטרטגיים עם ארה"ב, שבבסיסו "כמעט ברית הגנה". חלקה של ארה"ב ב"כמעט ברית" ידוע היטב לכל גורם באזור. חלקה של ישראל הוא הצורך לקיים התייעצויות עם האמריקנים לפני שמתקבלת החלטה על יציאה למלחמה. כך היה ערב

עליונותו של השיקול המדיני הכולל על פני השיקולים הצבאיים אינה רק בבחינת מצוות אנשים מלומדה

מלחמת ששת הימים, ערב מלחמת יום הכיפורים ואפילו ערב מלחמת לבנון ("האור הירוק" של היג).

הכשל השלישי

הכשל השלישי הוא ניתוק ההחלטה על יציאה למלחמה מהשיקולים המדיניים תוך הסתמכות מוחלטת על חוות-הדעת הצבאיות. בראייה הזאת נועד חופש הפעולה האסטרטגי, שהאלוף עמידרור כה מייחל לו, למנוע הישנות המצב ערב מלחמת יום הכיפורים - מצב שבו נמנעה ישראל מלהנחית מכה מקדימה על סוריה ועל מצרים בגלל "שיקולים מדיניים".

בעיניי זה מגלה האלוף עמידרור קושי בהבנת המציאות הגלובלית - בעיקר הזיקות לארה"ב - וגם בהפנמת פעולתה של ממשלה בחברה דמוקרטית. אחרת קשה להסביר את המלצתו של האלוף עמידרור לשחרר את דרג מקבלי ההחלטות מהסיבוכים של השיקולים הפוליטיים. המלצה זו באה לידי ביטוי בקביעתו כי נוכח חולשתו של הדרג המדיני מוטל על המתכנן הצבאי "להשתדל להקטין (את ההיבטים המדיניים) ככל האפשר על מנת להקל על הקברניטים לקבל את ההחלטה הנחוצה... וכדי לאפשר לצבא למלא את תפקידו כמגן המדינה מפני איומים".

לבד מהחריגה הדרמטית מדגם היחסים המוכר לנו זה עשרות שנים בין דרג מדיני לדרג צבאי נידונו ההמלצות - הקוראות להתנתק מהמגבלות המדיניות - לכישלון גם בהיבט של היעילות הצבאית. מדינת ישראל לא יכלה לפתוח במתקפה מקדימה בתנאים

האידיאליים, לכאורה, של בוקר ה-6 באוקטובר 1973 בעיקר בגלל הקושי להצדיק מכה מקדימה על מתקפת אויב, שנועדה לכבוש שטחים, שמבחינת החוק הבינלאומי שייכים לו. בתמונת ראי ניתן לטעון כי מאותם שיקולים מדיניים הצדיקו ארה"ב והעולם (חוץ מצרפת של דה-גול) את המלומת הפתיחה של מלחמת ששת הימים. המלצה לבידוד השיקולים המדיניים עלולה להטיל על הצד שיאמץ אותה מחירים בלתי נסבלים. למשל, הנחתת מכה מקדימה ב-6 באוקטובר 1973 עלולה הייתה לדחוף את האמריקנים להטיל על ישראל אמברגו צבאי. ללא הסיוע האמריקני המסיבי הייתה ישראל מתקשה לנצח במלחמת יום הכיפורים ולשקם את צה"ל לאחר המלחמה.

בהיסטוריה העולמית ידועה הדוגמא האולטימטיבית לחוסר התוחלת של ניתוק התוכנית הצבאית מהשיקולים המדיניים: תוכנית שליפן הגרמנית במלחמת העולם הראשונה. התוכנית הייתה מושלמת מבחינה צבאית, אך היא "שכחה" לקחת בחשבון היבט מדיני מסוים - הניטרליות של בלגיה. חדירת הצבא הגרמני לבלגיה (כדי לאגף את צבא צרפת) הייתה הפרה של חוזה הניטרליות של בלגיה, שבריטניה הייתה ערבה לו, והביאה לכניסת הבריטים למלחמה. גרמניה הובסה בסופו של דבר במלחמה, משום שהתעלמה מהמגבלות המדיניות ובגלל חופש הפעולה המוחלט שלקח לעצמו הדרג הצבאי.

סיכום

עליונותו של השיקול המדיני הכולל על פני השיקולים הצבאיים אינה רק בבחינת מצוות אנשים מלומדה. השיקולים הצבאיים אינם יכולים לשמש אסמכתא לתפיסת ביטחון יציבה, כי הם חלקיים ומוגבלים. לכן סילוקם הצידה של השיקולים המדיניים הסבוכים בשמה של דוקטרינת "מלחמת ברירה" הוא מרשם לטעויות אסטרטגיות חמורות מאלה שמנסה האלוף עמידרור למנוע. זאת במיוחד אם המשפט המטפורי שהוא כותב (בעמוד 79), ולפיו "משפחותינו ובתינו יהיו בסכנת השמדה, ויכול להיות שנאחר את המועד", נועד לרמז על תרחיש קונקרטי ולא שגרת. יישומה של תפיסת "מלחמת ברירה" בתרחיש כזה - לשיטתו, באופן כמעט אוטומטי ובהתאם לשיקולים צבאיים טהורים - נשמע דמיוני, אך מן הראוי לברר נקודה זאת עד תום.

